

Пида Аліна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Туризм» ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Кривенкова Руслана Юрїївна,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри туризму ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ НА МІСЦЯХ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ (НА ПРИКЛАДІ ЧОРНОБИЛЯ)

Туристичний супровід у місцях техногенних катастроф, як, наприклад, у Чорнобильській зоні відчуження або інших місцях подібного роду, є особливо специфічною та відповідальною сферою. Особливості такого супроводу можна розділити на безпекові, етичні, інформаційні та психологічні аспекти.

Варто зазначити, що безпека є найважливішою складовою такого туристичного супроводу, тим паче якщо місце пов'язане з радіаційним, хімічним чи іншим забрудненням, тому завдання гідна – досконало знати та контролювати виконання всіх інструкцій з радіаційної/техногенної безпеки, щодо дози опромінення, обмежень часу перебування у певних зонах, заборони доторкатись до предметів, піднімати речі із землі. Особливо важливим є пересування виключно дозволеними та перевіреними туристичними маршрутами, тому що будь-яке відхилення може бути небезпечним для туристів.

Потрібно констатувати, що чітке знання та відпрацювання дій у разі непередбачених ситуацій є також одних з найголовніших завдань туристичних супровідників (наприклад, перевищення дози, погане самопочуття туристів, форс-мажори) [2].

Необхідно звернути увагу на той факт, що психологічні та етичні аспекти є особливо важливими у роботі з туристами в таких

місцях. Гід повинен демонструвати глибоку повагу до подій та їхніх жертв. Туристичний супровід не повинен перетворюватися на так зване «екстрим-шоу» чи розвагу. Важливо донести до туристів, що вони відвідують не просто об'єкт, а місце пам'яті, як, наприклад, територію Чорнобильської атомної електростанції (ЧАЕС) [4].

Слід підкреслити, що гід повинен бути готовим до можливої емоційної реакції туристів та вміти надавати базову психологічну підтримку. Безпека та дозиметричний контроль є найважливішою частиною такого виду екстремального туризму. Гід повинен бути першим, хто дотримується правил та є зразком для всіх туристів. Регулярний контроль показань свого дозиметра та носіння спецодягу є регулярним. Важливо обов'язкова перевірка наявності та функціонування індивідуальних дозиметрів у кожного туриста. Варто зазначити, що до функцій гідів у Чорнобилі належить також фіксація та моніторинг накопиченої дози протягом дня у туристів, а також чітке роз'яснення туристам, що робити, якщо дозиметр спрацює [5].

Потрібно констатувати, що туристичний супровід у Чорнобилі включає нагадування та попередження про категоричну заборону торкатися будь-яких предметів, сідати на землю, класти речі на ґрунт, вживати місцеві ягоди, гриби, воду. Гід повинен також нагадувати про контроль за засобами індивідуального захисту (респіратори, рукавички, бахіли) та про організацію процесу виходу із зони, а саме: обов'язковий радіаційний контроль на КПП, дезактивація. Організаційна специфіка у таких турах здійснюється в умовах суворого контролю з боку державних органів, тому вимагається обов'язкова наявність всіх дозволів, паспортів, перепусток. Гід відповідає за вчасну подачу документів групи та їхню перевірку на КПП. Важливо звернути увагу на використання у туристичних маршрутах до зон техногенних катастроф спеціально ліцензованого транспорту, що відповідає вимогам безпеки туристів для пересування.

Варто зазначити, що для туристичного супроводу на території Чорнобиля особливо важливим є чітке планування технічних зупинок, місць прийому їжі поза зоною або в спеціально обладнаних місцях та контрольних точок маршрутів. Головною метою є забезпечити, щоб

сумарна отримана доза випромінювання не перевищила встановлені законом безпечні ліміти для населення або, у випадку професійної діяльності, для працівників.

Потрібно констатувати, що радіаційна небезпека в зоні має мозаїчний характер, адже рівень фону може сильно відрізнятись навіть на сусідніх ділянках. Індивідуальний дозиметричний контроль (ІДК) дозволяє контролювати накопичену дозу та вносити корективи в маршрут [1]. Для туристів найчастіше використовують персональні електронні дозиметри прямого зчитування. Вони вимірюють потужність дози, рівень радіації в даний момент, та сумарну дозу, отриману за час перебування в Чорнобилі. При перевищенні встановленого порогового значення дозиметр видає звуковий або вібросигнал. Пристрій має бути максимально простим у використанні, щоб кожен турист міг легко зчитувати показники або, принаймні, реагувати на сигнал.

Необхідно наголосити, що під час такого туристичного супроводу процес дозиметричного контролю розподіляється на три ключові етапи, за які відповідає гід. Перший етап перед початком туру – це детальний інструктаж, який гід проводить щодо користування дозиметром: як вмикати/вимикати, де носити, що означають показники та як реагувати на сигнал тривоги [3].

Крім того, у Чорнобилі кожному туристу видається індивідуальний дозиметр, який реєструється за його прізвищем та номером. Фіксація початкової дози означає, що фіксується початкове значення накопиченої дози (зазвичай 0 мкЗв), щоб вести облік тільки тієї дози, яка була отримана в зоні.

Другий етап під час туру включає постійне носіння дозиметра, який повинен бути увімкнений і постійно знаходитися на туристі. Гід регулярно перед входом на новий об'єкт або під час зупинок перевіряє показання свого дозиметра та контролює загальну радіаційну ситуацію. Якщо дозиметр туриста подає сигнал про перевищення встановленого порогу потужності дози, гід повинен негайно перемістити групу або конкретну особу з цієї локації до більш так званого «чистого» місця [1].

Третій етап є завершальним, коли після туру усі туристи проходять через спеціальні прилади, які вимірюють рівень забруднення їхнього одягу, взуття та тіла. Якщо забруднення виявлено, турист направляється на дезактивацію очищення одягу, взуття, миття відкритих ділянок тіла. Слід звернути увагу, що на цьому етапі туристичного супроводу гід збирає дозиметри та фіксує кінцеве значення накопиченої дози кожного туриста.

Крім того, туристу за необхідності може бути видана довідка із зазначенням сумарної дози, отриманої під час туристичного маршруту, що підтверджує, що вона була в межах безпечних норм. Деталізація туристичного супроводу на території ЧАЕС вимагає особливої уваги, оскільки це епіцентр катастрофи та об'єкт, що перебуває під міжнародним контролем.

На відміну від відвідування покинутого міста Прип'ять чи інших локацій зони відчуження, візит на саму територію ЧАЕС суворо регламентований. Туристи не відвідують самі енергоблоки, а оглядають об'єкти, розташовані на майданчику станції, відповідно до затвердженого маршруту. Важливо розуміти, що вхід у діючі чи пошкоджені реакторні зали заборонений для всіх, крім персоналу та офіційних делегацій. Специфіка роботи гідів на території ЧАЕС є особливо важливою та відповідальною. Гід повинен оперувати фактами про архітектуру, історію будівництва та міжнародні угоди щодо безпеки об'єкта. Емоційна складова тут поступається місцем технічній та історичній точності [4].

На відміну від Прип'яті, де можна трохи відхилитися від прямої лінії, на території ЧАЕС пересування строго обмежене смугами, де гарантовано відсутнє значне радіоактивне забруднення. Розпорядження провідників/екскурсоводів, які знають Чорнобиль та його небезпеки, виконуються групою та кожним її учасником беззаперечно. Можуть існувати додаткові обмеження на фотографування певних робочих зон або адміністративних будівель. Гід повинен чітко вказати, що заборонено фотографувати, а що дозволено: наприклад, фотографування об'єктів інфраструктури може

бути під забороною, оскільки пов'язане з режимом ядерної безпеки [2].

Отже, можна зробити висновки, що туристичний супровід у місцях техногенних катастроф, зокрема в Чорнобильській зоні відчуження, потребує особливого підходу та глибокого розуміння специфіки такого виду екстремального туризму, адже тут потрібно дуже ретельно стежити за безпекою кожного туриста, правильно доносити інформацію та стежити за правильністю виконання дій туристами під час проходження туристичних маршрутів у Чорнобилі.

Важливо відзначити, що наша держава змогла, не зважаючи на всю складність ситуації протягом 40 років у ЧАЕС, зробити це місце об'єктом унікальних туристичних подорожей для туристів з усього світу.

Література

1. Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ). URL: <https://dazv.gov.ua/> (дата звернення: 30.04.2026)
2. Івашина Л. Л. Безпека туристів – запорука успіху туристичного бізнесу. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/ivashyna3.htm (дата звернення: 01.05.2026)
3. Романова К. Зони техногенних катастроф як інноваційні туристичні дестинації. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0b691aa9-a9a1-4733-bc3c-3cccd3186664/content> (дата звернення: 04.05.2026)
4. Чорнобильська АЕС. URL: <https://chnpp.gov.ua/> (дата звернення: 02.05.2026)
5. Чорнобильська зона: туризм та ядерний тероризм. URL: <https://expedicia.org/chornobilska-zona-turizm-ta-yaderniy/> (дата звернення 06.05.2026)